

شاخصه‌های خانواده متعالی در سبک زندگی قرآنی

نرجس اخلاقی*

خانواده مهم‌ترین نهاد بشری است که زندگی بشریت بدان معنا می‌پذیرد. تحکیم بنیان خانواده و تعالی آن عامل مهمی در وجود یک جامعه‌ی سالم است. در عصر کنونی در زمینه خانواده با چالش‌های فراوانی روبرو هستیم که ارکان خانواده را متزلزل نموده به گونه‌ای که سلامت روانی افراد و نیز اجتماع را به خطر انداخته است. اگر هر یک از اعضاء خانواده با شاخصه‌های تعالی خانواده و انجام وظایف و تکالیف مورد نظر قرآن و تعالیم اسلامی آشنا باشند و آن‌ها را در زندگی به کار گیرند، می‌تواند تضمینی برای تعالی و پایداری خانواده در سطح جامعه باشد. در قرآن کریم، خانواده به عنوان رکن رکن و محور اساسی تربیت مطلوب جامعه‌ی اسلامی مورد توجه ویژه قرار گرفته است .

در این طرح با روش کتابخانه‌ای و میدانی و تحلیل یافته‌ها به رصد کردن موضوع پرداخته شده و از رهگذر بررسی منابع چنین بدست می‌آید که در نظام قرآن، سبک زندگی متعالی برای خانواده مطرح شده است که با پیروی از آن بسیاری از مشکلاتی که در عصر امروز خانواده به آن دچار شده است را برطرف می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: خانواده، سبک زندگی، خانواده قرآنی، شاخصه‌های تعالی .

* دانش پژوه دکتری رشته قرآن و علوم تربیتی، جامعه المصطفی العالیه نمایندگی مشهد مقدس

جستارگشایی

خانواده مهم ترین رکن هر جامعه‌ای می‌باشد. چنانچه خواستار تغییر در یک جامعه باشیم باید از اصلی‌ترین هسته آن یعنی خانواده آغاز کنیم. از این رو ضروری است تا قسمت عمده تلاش‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در جهت بهبود شرایط خانواده‌ها و استحکام بنیان آن باشد. در این راستا نظریات گوناگونی ارائه شده که هر یک دچار نقص‌هایی نیز می‌باشد. زیرا هیچ یک از نظریه پردازان عرصه خانواده، شناخت کامل از تمام ابعاد وجودی انسان و نیازهای وی ندارند. به همین جهت باید به دنبال نظریه‌ای باشیم که هیچ‌گونه اشکال و کمبودی نداشته باشد. با اندکی جستجو در می‌یابیم بهترین و کامل‌ترین برنامه در این رابطه، پیشنهادات و بیاناتی است که دین مبین اسلام در قالب وظیفه و حقوق اعضاء در ضمن آیات قرآن کریم و روایات معصومین بیان نموده است و با توجه به اینکه همه افراد توانایی تحلیل و برداشت مفاهیم مورد نیاز خود را از آیات نورانی قرآن ندارند لذا ضروری است تا افرادی که در این عرصه توانمند هستند به انجام این مهم بپردازند.

قرآن کریم در این رابطه آیات متنوعی دارد، آیاتی با موضوع آرامش گرفتن همسران در کنار هم، حقوق متقابل همسران و فرزندان نسبت به یکدیگر و... که در کنار هم یک دستورالعمل جامع برای تحقق خانواده اسلامی و قرآنی تشکیل می‌دهند. اما متأسفانه به مرور زمان توجه جامعه مسلمان به این فرامین اصیل و نورانی کم رنگ‌تر شد تا حدی که امروزه برخی خانواده‌ها با مشکلات جدی در این حوزه روبرو هستند. در این راستا می‌توان اقدامات مختلفی انجام داد همچون آشنایی و انس بیشتر خانواده‌ها با قرآن کریم، تقویت و تمرین اصل تقوا در خانواده‌ها، عمل کردن به دستورهای الهی، الگو قرار دادن سیره معصومین در عمل به آیات، رعایت اصل محبت و احترام به یکدیگر در فضای خانواده و... .

لذا نوشتار حاضر سعی دارد تا حد ممکن به این مهم از منظر قرآن بپردازد تا گامی هر چند کوچک در مسیر بهبود اوضاع خانواده و تعالی و تحکیم بنیاد آن و در نهایت

پیشرفت جوامع انسانی در طریق سعادت و کمال قرآنی برداشته شود. امید است که مفید واقع شود.

بیان مسئله

قرآن کریم سرچشمه حیات بخش زندگی و نقشه راهبرد سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها است. در این کتاب انسان ساز بر مسئله خانواده تاکید فراوان شده است. خانواده رکن اصلی اجتماع است و نقش تعیین کننده‌ای در پیشرفت و ترقی جامعه دارد. در این عرصه که راه‌ها و نقشه‌های رنگارنگی برای خانواده طرح گردیده است و هرکدام آدمی را به سمتی می‌کشاند، که سر انجام آن پوچی و سردرگمی است؛ این کتاب عظیم انسان‌ها را به سوی خود فراخوانده و تمامی شاهراه‌های سعادت را مشخص نموده و توشه آن را برای رسیدن به خوشبختی در دنیا و آخرت برای همگان معرفی نموده است. از آنجایی که قرآن کریم کتاب هدایت و زندگی است و تمام آنچه را که انسان در مسیر سعادت به آن نیاز دارد را در بردارد: «تَبَيَّنَّا لِكُلِّ شَيْءٍ^۱ شَايِسْتَهُ» که به شاخصه‌هایی که خداوند متعال برای تعالی و کمال خانواده در قرآن کریم معرفی نموده است، پرداخته شود تا گامی هرچند ناچیز در همرنگ نمودن خانواده‌ها و سبک زندگی آنها با معیار الهی برداشته شود.

در تحقیق حاضر تمرکز متن بر قرآن کریم می‌باشد. اما در کنار آن در موارد لازم از کلام گهر بار ائمه معصومین علیهم السلام که مفسر کلام وحی هستند؛ برای روشنگری هرچه بیشتر کلام بهره جسته شده است.

پرسشهای تحقیق

سوال اصلی

خانواده متعالی در سبک زندگی قرآنی دارای چه شاخصه‌هایی است؟

سوالات فرعی

- ۱- شاخص‌های اعتقادی و عبادی خانواده متعالی بر اساس سبک زندگی قرآنی کدامند؟
- ۲- شاخص‌های روابط اعضای خانواده متعالی بر اساس سبک زندگی قرآنی کدامند؟
- ۳- شاخص‌های تعاملات اجتماعی خانواده متعالی بر اساس سبک زندگی قرآنی کدامند؟
- ۴- راه‌های تحقق شاخص‌های خانواده متعالی توسط اعضای خانواده کدامند؟

چارچوب مفهومی: الگوی مفهومی پژوهش

۱. خانواده: در لغت به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، و فامیل به کار رفته است.^۱ معادل این واژه در زبان عربی أسرة است که ابن‌منظور در این مورد بیان می‌دارد که خانواده به معنای مکان و محل محفوظ و امن است، همچون حصار و سپری که افراد خود را به واسطه آن از خطرات حفظ می‌نمایند.^۲ به عبارتی وجه تسمیه خانواده به أسرة همین است که اعضای آن در این حصار احساس آرامش و امنیت می‌کنند.

همچنین واژه «اهل» و «آل» که در قرآن نیز بکاربرده شده است؛ به معنای خانواده می‌باشد^۳ که در معنای وسیع آن شامل هر چیزی که در تبعیت مرد است می‌باشد و متناسب با مضاف الیه خود معنای مختلفی می‌گیرد،^۴ که آیات زیادی از قرآن به این مضمون پرداخته است. از جمله: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا»^۵ لازم به ذکر است در این نوشتار منظور از خانواده، خانواده هسته‌ای که متشکل از پدر، مادر و فرزندان است، می‌باشد.

^۱: دهخدا، ج ۶، ۱۳۷۷: ۹۴۳۸

^۲: ابن منظور، ج ۴، ۱۹

^۳: ابن منظور، ج ۱۱، ۱۴۱۴: ۲۸؛ طریحی، ج ۵، ۱۳۷۵: ۳۱۴

^۴: مصطفوی، ج ۱، ۱۳۶۰: ۱۷۱

^۵: تحریم: ۶

۲. متعالی: از ریشه علو از باب تفاعل با کسر لام، برای مبالغه بکار می‌رود؛ (دهخدا، ذیل واژه «متعالی») ضد پستی و پابینی^۱ به معنای برتری، والایی، بلند مرتبه و رفیع‌المقام است.^۲ لفظ متعال اسم برای ذات اقدس اله نیز می‌باشد؛ به این معنا که محال است کسی با او مساوی باشد و او از همه چیز برتر و والاتر است.^۳ «عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ»^۴

باتوجه به واژه شناسی این کلمه منظور، تعالی هر امر والا و بلند مرتبه‌ای است که از عیب و اشکال دور است. و منظور از شاخصه‌های تعالی خانواده یعنی آن شاخصه‌هایی که اگر در خانواده محقق شود، خانواده را به کمال و رستگاری نزدیک می‌کند و اعضایش را از نقص و کاستی که موجب لطمه به این کمال می‌شود، پرهیز می‌دهد.

۳. خانواده متعالی: با توجه به مطالب بیان شده؛ خانواده متعالی (خانواده قرآنی) منظور آن خانواده‌ای است که خود را با معیارها و شاخصه‌هایی که خداوند حکیم در قرآن مجید بیان فرموده است؛ زینت بخشیده‌اند. به عبارت دیگر همچنان که واژه تعالی در قرآن فقط برای خداوند بیان شده است، خانواده در قرآن نیز با صفت تعالی منسوب به خداوند می‌شود یعنی اجتماعی کوچک که شاخصه‌های تعالی که خداوند بیان فرموده است را در خود متجلی نموده است.

اینچنین خانواده ای والا و ارزشمند محسوب شده و چنین شاخصه و ملاک‌هایی شایسته و سزاوار این است که الگو و چراغ راهنمای زندگی برای سایر مشتاقان هدایت و سعادت در دنیا و آخرت قرار گیرد.

^۱: راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۵۸۲

^۲: قاموس قرآن، ج ۵: ۳۶؛ مهیار، ۱۳۹۳: ۶۳۰

^۳: طریحی، ج ۱، ۱۳۷۵: ۳۰۳

^۴: رعد: ۹

۴. سبک زندگی: معنای لغوی واژه «زندگی» روشن است؛ معادل عربی این واژه «حیات» است. مقابل مرگ و ممات به معنای زندگانی (زیستن)، عیش، معاش (گذران عمر) که این واژه همیشه همراه با صفت حس و حرکت می‌باشد^۱ لذا هر چیزی که این صفت را نداشته باشد نمی‌توان بر آن لفظ زندگی و حیات را نهاد.

واژه «سبک» در لغت‌نامه‌ها معانی گوناگونی درج شده است که ریشه در کاربرد آن در علوم مختلف دارد. واژه سبک که معادل عربی آن «اسلوب» است، به معنای راه و روش و طریقه و نوع در موضوع مورد بحث خود می‌باشد.^۲

اصطلاح سبک زندگی که رایج انگلیسی آن «lifestyle» می‌باشد، که از ترکیب دو واژه سبک «style» و زندگی «life» تشکیل شده است، که می‌توان دو تعریف ذیل را برای این واژه ترکیبی ارائه نمود.

ا) روش خاص زندگی فرد، گروه یا فرهنگ می‌باشد که این تعریف بیشتر توضیح واژه به واژه و معنای لغوی از ترکیب «سبک زندگی» است.

ب) به معنای شیوه‌ی زندگی یا سبک زیستن که منعکس کننده گرایش‌ها، طرز تلقی ارزش‌ها، عادات، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، شیوه‌های رفتار و معیارهای اخلاقی، سطح اقتصادی و ... است، که با هم طرز زندگی فرد یا گروه یا جامعه‌ای را می‌سازد. این معنای اصطلاحی امروزه در ادبیات علوم انسانی و اجتماعی رواج یافته است.^۳

دراین میان تعریفی که مورد توجه ماست، سبک زندگی را نظام‌واره و سیستم خاص زندگی می‌داند که به یک فرد، خانواده یا جامعه با هویت خاص اختصاص دارد. این نظام‌واره، هندسه کل رفتار بیرونی و جوارحی است و افراد، خانواده‌ها و جوامع را از هم متمایز می‌سازد. سبک زندگی هر فرد و جامعه‌ای متأثر از نوع باورها (جهان بینی)

۱: دهخدا، ج ۹، ۱۳۷۷: ۱۲۹۶۶

٢: ابن منظور، ج ١، ١٤١٤: ٤٧٤؛ طريحي، ج ١، ١٣٧٥: ٨٣

۳: مهدي کنی، ج ۳، ۱۳۹۰: ۵۱

وارزش‌های (ایدئولوژی) حاکم بر آن فرد و جامعه است. جهان بینی مادی و ارزش‌های لذت‌گرایانه و سودمحورانه طبیعتاً سبک زندگی خاصی را پدید می‌آورند؛ همان‌طور که جهان بینی الهی و ارزش‌های کمال‌گرایانه و سعادت‌محورانه، سبک خاصی از زندگی را شکل می‌دهند. به تعبیری سبک زندگی هرکسی متأثر از اهداف یا هدف‌گایی او است.^۱ تعریف ارائه شده باتوجه به اینکه کامل و جامع است و تمام ابعاد زندگی انسان را در برمی‌گیرد، مورد توجه است و می‌تواند منظور از سبک زندگی را واضح‌تر نمایان سازد.

چارچوب نظری: روش سطح تحلیل

جایگاه خانواده در سبک زندگی قرآنی

در عصر کنونی، خانواده به عنوان کوچکترین اما مهم‌ترین عنصر جامعه با سبک‌های مختلفی از فرهنگ‌ها مواجه است که هر کدام راه خوشبختی را در پیروی از سبک خویش می‌دانند. خداوند متعال با بیان شاخصه‌های تعالی خانواده، سبک زندگی قرآنی را برای تمامی مشتاقان هدایت معرفی نموده است تا با پیروی و الگوگیری از این شاخصه-ها به سعادت و خوشبختی حقیقی نائل شوند. انسان‌ها در سایه تشکیل خانواده و فواید حاصل از آن می‌توانند مسیر دستیابی به کمال خلقت را به آسانی و با کمک یکدیگر طی نمایند، چون زن و مرد با این پیوند مقدس مکمل همدیگرند و همین امر موجب کمال رسیدن هر یک از آنان خواهد شد.

همچنان‌که امیرمومنان علی علیه السلام درباره تشکیل خانواده و به کمال رسیدن زن و مرد فرمودند: هیچ یک از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم ازدواج نمی‌کرد مگر اینکه حضرت می‌فرمود: دینش کامل شد.^۲

می‌توان گفت خانواده، ماندگارترین نهاد بشری می‌باشد، چرا که زندگی خانوادگی در سیر تکاملی خویش می‌تواند پس از زندگی این جهان در بهشت برین نیز ادامه می-

^۱ : شریفی، ۱۳۹۱: ۳۳

^۲ : نوری، ج ۱۴، ۱۴۰۸: ۱۵۴

یابد. ^۱ «جَنَاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ» ^۲

دین مبین اسلام برای خانواده از ابتدای تشکیل آن برنامه ویژه‌ای قرار داده است و ازدواج؛ مرحله نخست تشکیل خانواده است که نوع پایه گذاری و میزان اندیشه درباره‌ی آن در میزان پیشرفت یا انحطاط جامعه تاثیرگذار است. ازدواج از یک نظر مساله‌ای شخصی است ولی از دیدگاه دیگر دارای جنبه و اهمیت اجتماعی است زیرا در سایه‌ی تشکیل خانواده زوجین تحت ضوابط و نظام حقوقی خاصی قرار می‌گیرند که جامعه نیز از تاثیر و تاثر آن دور و بر کنار نیست. ^۳ ضرورت و اهمیت تشکیل خانواده را با توجه به مستندات قرآنی آن می‌توان چنین بیان نمود:

۱- طبیعت اجتماعی: از جمله اهداف مهم تشکیل خانواده، تحصیل آرامش روانی و سکون قلبی زن و شوهر در کنار یکدیگر است. ^۴ «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» ^۵

۲- سنت آفرینش: قرآن کریم زوجیت را قانونی فراگیر در میان همه جانداران بیان می‌کند، حتی گیاهان از این قانون استثناء نیستند. «أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ» ^۶

۳- تکامل: انسان موجودی تکامل طلب است و نحوه تکامل گونه‌ای است که دو جنس زن و مرد مکمل و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش معنوی یکدیگرند تا آنجا که هر یک بدون دیگری ناقص است؛ «هِنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» ^۷ همانگونه که لباس انسان را از سرما و گرما حفظ کرده، زشتی‌ها و عیوب او را می‌پوشاند و زینتی

^۱ رک: آقاههرانی، ۱۳۹۲: ۱۲۲

^۲ رعد: ۲۳-۲۴

^۳ رک: قائمی، ۱۳۸۵: ۱۸

^۴ سالاری فر، ۱۳۸۵: ۲۶-۲۸

^۵ روم: ۱۲

^۶ شعرا: ۷

^۷ بقره: ۱۸۷

برای تن آدمی است، دو همسر نیز در زندگی زناشویی باید مایه‌ی زینت و مکمل یکدیگر و باشند.^۱

۴- نیازی بدیهی: تشکیل خانواده و میل به ازدواج از جمله اموری است که در همه جوامع از جمله بدیهیات است و سیره عملی همه مردم با هر دین و آیینی است. تنها راهی که می‌تواند به همه خواسته‌های جنسی زن و مرد پاسخ مناسب دهد و روح پر التهاب آنان را کاملاً معتدل و آرام سازد ازدواج است.^۲

از این رو قرآن کریم افزون بر تشویق مردم به تشکیل خانواده، کسانی که این مسأله را ترک می‌کنند توبیخ کرده می‌فرماید: «وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ»^۳ از این آیه و مانند آن برمی‌آید که زن و مرد برای یکدیگر خلق شده‌اند از این رو گرایش باطنی در عمق فطرتشان نسبت به یکدیگر دارند.

شاخص‌های اعتقادی و عبادی خانواده متعالی

خانواده به عنوان رکن اصلی اجتماع برای رسیدن به کمال مطلوب خود باید خود را به شاخصه‌ها و ملاک‌های صحیحی مزین نماید تا در مسیر هدف خود مستقر باشد. از جمله مهمترین و کلیدی‌ترین این شاخص‌ها در خانواده، شاخص‌های اعتقادی و عبادی خانواده متعالی است، که به زندگی رنگ و بوی الهی می‌دهد، «صِبْغَةَ اللَّهِ وَ مَنْ أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ صِبْغَةً»^۴

۱. حاکمیت اعتقادات الهی

أ. خداباوری: باور به خدا، همه‌ی رفتارها و زندگی خانوادگی را به سوی کسب رضایت خداوند، سوق می‌دهد. «قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَ نُسُكِي وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»^۵ شخصی که خداوند را ناظر و همراه خود و حتی از رگ گردن به خود نزدیک

^۱ : رک: مکارم شیرازی، ذیل آیه

^۲ : همدانی، ج ۴، ۱۴۰۴: ۲۹۴

^۳ : شعراء: ۱۶۶

^۴ : بقره: ۱۳۸

^۵ : انعام: ۱۶۲

تر می‌بیند،^۱ تلاش می‌کند در برخورد با اعضای خانواده و انجام وظایف خانوادگی، رضایت او را جلب نماید و کوتاهی ننماید.^۲ توجه به عدالت خداوند و این که هیچ گونه ستمی را روا نمی‌دارد و حق هیچ موجودی را ضایع نمی‌کند. «إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا»^۳ زمینه‌ی شناخت دیگری برای مهار رفتاری اعضای خانواده است. هرچه این حالت قوی‌تر باشد، مشکلات و مسائل فرد کم‌تر خواهد بود. چنین افرادی به ناظر و داور بیرونی برای حل مشکلات خویش نیاز نخواهند داشت زیرا خود را در کانون نگاه خداوند می‌بینند.

ب. معادباوری: جهان عرصه آزمایش الهی است و اعتقاد به معاد امید انسان هایی است که تمام هم و تلاش خود را برای کسب رضایت الهی انجام داده اند و می‌دانند سرای جاوید برای آنان بهتر است. همچنان که در نهج البلاغه آمده است که امتحان خداوند برای ظاهر شدن کارهای خوب و بد انسان است تا شخص، کرداری که استحقاق پاداش یا کیفر آن را دارد انجام دهد^۴ خداوند متعال نیز به این حقیقت تصریح نموده است. «وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ»^۵

اعتقاد به معاد در تمامی ابعاد زندگی آدمی تاثیرگذار است. انسان معتقد می‌داند، همه چیز در عالم حساب و کتابی دارد، بر همین اساس در انجام وظایف نسبت به دیگران خصوصا اعضای خانواده کوتاهی نمی‌کند و حمایت خود را از آن‌ها در زمینه رشد و تعالی دریغ نمی‌کند. «وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا»^۶

^۱ : ق: ۱۶

^۲ : سالاری فر، : ۱۱۰ روانشناسی

^۳ : کهف: ۳۰

^۴ : حکمت/۹۳

^۵ : آل عمران: ۱۵۴

^۶ : انبیاء، ۴۷

ج. ولایت باوری: از دیگر باورهای مهم که رکن دین‌داری بشمار می‌آید، اعتقاد به رسالت انبیای الهی است «كُلُّ أَمْنٍ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ»^۱ که در طول تاریخ مشخص شده‌اند و اعتقاد به جانشینی و وصایت امامان که در راستای تکمیل رسالت انبیا هستند.^۲ در زندگی انسان، نقش باور به اصل نبوت و امامت به دو بعد، باز می‌گردد: اولین بعد، آموزش امور دینی به ویژه زندگی بر اساس اصول دینی است.^۳

دومین بعد، اصل الگوپذیری است. همانندسازی که در ضمن تقلید و الگوگیری از کودکی در انسان وجود دارد، عامل اساسی یادگیری است، به گونه‌ای که برای کودکان تقلید از الگوهای شایسته، هنگام مشکل یا در رویارویی با محیط اطراف، تاثیر بسیار مثبتی دارد.^۴

در زندگی خانوادگی پیروی و همانندسازی از انسان‌هایی که تعالیم الهی در آن‌ها تجلی یافته، بایسته است. اعضای خانواده برای چگونگی رفتار با یکدیگر و شیوه درست تعامل نیاز به الگوی عملی و نمونه رفتاری در تمام ابعاد زندگی می‌باشند، تا به تعالی و رشد در زندگی دست یابند. خداوند متعال برای این نیاز به صورت مستقیم الگو واسوه بودن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم را بیان می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»^۵

۲. هم‌سوایی بینش‌ها

هم‌سوایی زوجین در عقیده و باور از عوامل مهم پایداری زندگی مشترک می‌باشد: «وَ الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَ الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ...»^۶ می‌توان گفت منظور آیه هم‌سوایی و

^۱ : بقره: ۲۸۵

^۲ : طباطبائی، ۱۳۷۴: ۱۸۹-۱۸۰

^۳ : سالاری‌فر، ۱۳۸۵: ۱۱۳

^۴ : بی‌ریا، ج ۲، ۱۳۷۵: ۵۵۵

^۵ : احزاب: ۲۱

^۶ : نور: ۲۶

هم‌فکری در بین زوجین و کفویت آنان می‌باشد. یعنی هرکس بطور طبیعی سراغ هم‌فکر خود می‌رود.^۱

به‌گونه‌ای که کم‌توجهی یا بی‌توجهی به این امر مهم، به معنای بنا کردن ستون‌های کانون گرم زندگی بر زمینی سست و ناپدار است که هر لحظه امکان فروپاشی و نابودی آن است. در خانواده متعالی اعضای آن با هم‌سوئی در بینش، در پی تحقق آرمان و هدف مشترک خویش که همان کمال و در محور خدا زیستن است، می‌باشند.

به عبارت دیگر در زندگی مشترک باید مواضع مشترک وجود داشته باشد که از مهم‌ترین آن‌ها در کنار عقیده و باور بحث هم‌سوئی فکر و فرهنگ در زندگی مشترک است و اگر زوجین از دو فرهنگ و باور مختلف باشند، نمی‌توانند در هنگام عمل به خواسته‌ها و حل مشکلات با دیگری هماهنگ باشند، به همین سبب دچار اختلاف و نزاع بین یکدیگر می‌گردند که در پی آن باید دست از فکر و باور و فرهنگ خود بردارند و یا از یکدیگر جدا شوند.^۲

۳. تقوا مداری در خانواده متعالی

اعضای خانواده متعالی با حرکت بر محور تقوا، روح تعهد به قوانین الهی را در بین یکدیگر تثبیت می‌نمایند. به همان اندازه که در عقیده با یکدیگر هماهنگی لازم را دارند در عمل و رفتارهای ناشی از عقیده خود نیز می‌توانند با هم هماهنگ باشند.^۳ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا»^۴ شهید مطهری نیز در این باره می‌فرماید: «تقوای دینی و الهی یعنی اینکه انسان خود را از آن چه از نظر

^۱: قرآنی، ج ۸، ۱۳۸۳ ش: ۱۶۹

^۲: رک: طاهری، ۱۳۸۴ ش: ۱۱۳

^۳: رک: حیدری، ۱۳۸۶: ۷۵

^۴: نساء: ۱

دین و اصولی که دین در زندگی معین کرده است و خطا و گناه و پلیدی و زشتی شناخته شده حفظ و صیانت کند و مرتکب آنها نشود.^۱

بنابراین باید گفت آموزه‌های اعتقادی در تربیت و تعالی اعضای خانواده، نقش بسیار مهمی دارد و آموزه‌های عبادی نیز در استحکام و تقویت خانواده، تاثیر جدی و شگرف دارد. از این روست که در متون دینی، وظایف عبادی و اعتقادی افراد، به نحو شایسته و روشن بیان شده است. لذا در خانواده‌ای که التزام عملی به اعتقادات و عبادات وجود دارد و محوریت خانواده بر تقوای الهی است؛ آرامش روانی، نورانیت درونی، وظیفه‌شناسی نسبت به دیگران و مسایل اخلاقی موج می‌زند.

شاخص‌های روابط درونی خانواده متعالی

انسان موجودی اجتماعی است، همان‌گونه که برای تحقق بخشیدن به فرآیند رشد و تکامل خود به ارتباط با دیگران نیازمند است، بیش از هر موجود دیگر به خانواده نیاز دارد. روابط افراد در خانواده را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود. روابطی که در محیط خانوادگی و بین اعضاء برقرار است را به روابط درونی خانواده و تعاملات و تناسباتی که بین اعضای خانواده و محیط اجتماع برقرار است را به روابط بیرونی خانواده تفسیر نمود، که در ذیل به برخی از مهم‌ترین روابط درونی خانواده اشاره می‌شود.

۱. محبت (تبادل عاطفی): محبت برای انسان یک نیاز طبیعی است که مهم‌ترین عامل سلامت روح و عدم آن موجب ناهنجاری‌های روانی است. کمبود محبت مشکلاتی را پدید می‌آورد که نه تنها برای انسان زیان‌بخش است بلکه زمینه را برای آشفته‌گی‌های اجتماعی نیز فراهم می‌کند.^۲ به عبارتی تأمین نیازهای عاطفی و روانی را می‌توان مهم‌ترین عامل برای تداوم و بقای نظام خانواده دانست.^۳ خداوند نیز محبت و مودت را از مهم‌ترین ویژگی خانواده معرفی می‌کند. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ

^۱: مطهری، ده گفتار، ۱۳۸۴ش: ۸

^۲: شکوهی یکتا، ۱۳۶۸: ۱۷۸

^۳: برای توضیح بیشتر رک: مصباح یزدی، ج ۳، ۱۳۷۸: ۷۴-۹۲

مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً^۱ عواطف خانوادگی در اسلام هر چند اهمیت ویژه دارد؛ اما ارزش مطلق ندارد. ارزشمندی آنها مقید به این است که در مسیر رضایت الهی و در جهت نیل به اهداف عالی انسانی باشد.^۲

۲. همدلی: همدلی در زوجین یعنی درک همسر و پی بردن به زاویه دید او در مسائل که موجب الفت و صمیمیت بیشتر بین آنها می‌شود. در محیط خانوادگی که همه اعضاء سوار بر یک کشتی در کنار هم برای رسیدن به مقصود در حرکت‌اند، همدلی بین آنها نقش به سزای در موفقیت این مسافران دارد. «وَ أَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَ لَآ كِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»^۳ صمیمیت والفتی که خداوند در قلوب مومنین ایجاد کرد به عنوان یک هدیه وموهبت الهی شمرده شده است که خدای متعال از آن یاد کرده و برآن مَتَّ نهاده است.^۴ بنابراین از دیگر ویژگی‌های خانواده متعالی همدلی و همراهی اعضای خانواده با هم‌دیگر و تشخیص مصلحت زندگی و ترجیح آن بر منفعت شخصی است و این خصوصیات در پرتو همراهی اعضای خانواده اعم از زوجین و فرزندان، امکان‌پذیر است.

قراردادها ومقررات در این خانواده، مورد احترام است ولی آنجا که پای مصلحت بزرگتری در میان باشد، هر یک از افراد خانواده از انعطاف‌پذیری روحی خاصی برخوردار می‌گردد، که خواسته‌های فردی را فدای پیش‌برد اهداف زندگی خواهد نمود.^۵

۳. صبر: جهان، صحنه آزمایش خداست. و تمام مردم حتّی پیامبران نیز مورد امتحان قرار می‌گیرند و باید بدانیم که آزمایش‌های خداوند برای شکوفایی استعدادها و پرورش انسان‌ها است و وسایل آزمایش الهی نیز تمام حوادث تلخ و شیرین زندگی آدمی است.^۶

^۱: روم: ۲۱

^۲: شریفی، ۱۳۹۱ش: ۳۶۹

^۳: انفال: ۶۳

^۴: قرائتی، ج ۴، ۱۳۸۳: ۳۵۷؛ طباطبایی، ج ۹، ۱۴۱۷ق: ۱۱۹

^۵: شرفی، ۱۳۷۲ش: ۶۶

^۶: قرائتی، ج ۱، ۱۳۸۳: ۲۴۰

«وَلَبَلُّوْكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ»^۱ از برنامه‌های قطعی والدین ایجاد شرایط خاص برای مقاومت افزایی فرزندان در برابر ناملایمات می‌باشد. گاه با بیان مشکلات با بچه‌ها و مشارکت دادن آنها در سختی‌ها تأثیر بسزایی در افزایش روحیه صبری و مقاومت در فرزندان دارد.^۲ بنابر حکم قرآن آدمی بیش از هرکس نسبت به هدایت و سعادت خانواده خود مسئول است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا»^۳ هر فرد با توجه به علاقه و وابستگی به خانواده خود بیشتر مایل به جلب منفعت و دفع ضرر نسبت به آن‌ها است.^۴

افراد در خانواده متعالی در فضای همدلی یاد می‌گیرند که با تفاهم و درک موقعیت و شرایط روحی و جسمی یکدیگر و حفظ روح ایشار و احسان از راحتی‌ها و منافع لحظه‌ای و فردی خود بگذرند و همه سعی و تلاش خود را می‌نمایند، تا منافع جمعی و بلند مدت خانواده را که رسیدن همه اعضا به خیر و سعادت است را حفظ کنند.

۴. خوش خلقی: افراد خانواده متعالی که بنا به فرموده قرآن پیامبر را الگوی خود می‌دانند؛ «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»^۵ با تبعیت از ایشان خوش خلقی را سیره خود در زندگی قرار دادند و با اخلاق عملی خود همگان را به این سیره قرآنی دعوت می‌نمایند. پیامبر اکرم صلی علیه و آله وسلم درباره حسن خلق می‌فرماید: «حسن خلق، نیمی از دین است»^۶

همچنین از دیگر شاخصه‌ها همچون صداقت، احترام و عفاف است، که هر کدام تأثیر بسزایی در استحکام و پویایی و تعمیق مناسبات در روابط خانواده می‌گذارند که مجال پرداختن به آن‌ها در این اثر نیست.

^۱: بقره: ۱۵۵

^۲: رک: سوزی، ۱۳۷۸: ۱۰۱

^۳: تحریم: ۶

^۴: طیب، ج ۱۳، ۱۳۷۸ ش: ۷۶

^۵: احزاب: ۲۱

^۶: صدوق، ج ۱، ۱۳۶۲: ۳۰

این اندازه ظرافت و تأکید بر رعایت این شاخصه‌ها بین اعضای خانواده نشان دهنده اهمیت آن در مناسبات درونی خانواده قرآنی می‌باشد. زیرا افرادی که در محیط خانواده می‌آموزند که چطور بر این شاخصه‌ها مواظبت نمایند، در محیط اجتماع هم براحتی قادر به رعایت آن نسبت به دیگران و نیز نسبت به قوانین اجتماعی خواهند بود؛ چرا که این خصلت‌های نیکو در وجود آنها نهادینه شده است.

بنابراین بطور کلی در خانواده‌ای که التزام عملی به اعتقادات و عبادات وجود دارد و محوریت خانواده بر تقوای الهی است؛ آرامش روانی، نورانیت درونی، وظیفه‌شناسی نسبت به دیگران و مسایل اخلاقی موج می‌زند.

شاخص‌های روابط اجتماعی خانواده متعالی

یکی دیگر از مهم‌ترین اهداف تشکیل خانواده، ایجاد آمادگی برای مواجهه با پدیده‌های اجتماعی است قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا»^۱ این آیه بر اهمیت خانواده و پیش‌آهنگی آن در تشکیل جامعه نمونه انسانی اشاره دارد.

۱. مسئولیت‌پذیری: در یک خانواده متعالی یکی از مهم‌ترین شرایط سعادت خانواده وجود روحیه‌ی مسئولیت‌پذیری در زن و شوهر می‌باشد. همان‌طور که در خانواده متعالی، احساس مسئولیت و انجام صحیح آن باعث پیشرفت و رستگاری اعضا می‌شود در جامعه نیز انجام درست مسئولیت‌ها توسط افراد پرورش یافته در چنین خانواده‌ای به آن جامعه سامان می‌بخشد: «أَنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ»^۲

«وجل» حالت خوف و ترسی است که گاهی بخاطر درک مسئولیت‌ها و احتمال عدم انجام وظایف لازم در برابر خدا می‌باشد.^۳ پیامبر اکرم صلی علیه

^۱: فرقان: ۷۴

^۲: انفال: ۲

^۳: رک: مکارم شیرازی و دیگران، ج ۷، ۱۳۷۴: ۸۶

و آله وسلم در مورد اهمیت مسئولیت پذیری نسبت به امور مسلمین می-فرمایند: «مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»^۱

۲. صله رحم: در نظر تعلیم اسلامی، حفظ، توسعه و گسترش روابط خویشاوندی اهمیت بسیار زیادی دارد به طوری که پیامبر اسلام(ص) آن را جزء دین دانسته‌اند. رسول خدا(ص) فرمود: «به حاضر و غایب اتمم و آنانی که از اصلااب مردان و ارحام زنان تا روز قیامت به دنیا می‌آیند، سفارش می‌کنم صله رحم کنند، اگرچه به فاصله یک سال راه باشد؛ زیرا صله رحم جزء دین است.»^۲ در قرآن نیز حفظ پیوندهای خویشاندی یکی از وظایف و برنامه‌های صاحبان خرد «اولوا الالباب» تلقی گردیده، که موجب استحکام روابط و پویایی آن می‌شود. «إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ»^۳

۳. مدارا با دیگران: قرآن کریم تاکید می‌کند که در برابر رفتار نادرست اعضای خانواده نباید شدت عمل به خرج داد، بلکه درعین قاطعیت در حفظ ارزشها، از شیوه محبت و گذشت و مدارا باید بهره جست: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَآخِذُوا بِهِمْ وَ إِنْ تَعَفَوْا وَ تَصَفَّحُوا وَ تَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ»^۴ هم‌چنین بحث رعایت حقوق و خدمت و دوستی با دیگران از دیگر شاخصه‌های روابط اجتماعی خانواده متعالی است.

بنابراین برای ایجاد رشد و تعالی در یک خانواده تنها رعایت شاخصه‌های مربوط به روابط درونی کافی نیست زیرا افراد علاوه بر خانواده به صورت گسترده‌ای در تعامل با اجتماع نیز می‌باشند و هر گونه آموزش صحیح در خانواده منجر به پیشرفت اجتماع نیز

^۱: فیض کاشانی، ج ۵، ۱۴۰۶: ۵۳۵

^۲: رک: طبرسی، ۱۳۸۵ش: ۳۳۱

^۳: رعد: ۲۱

^۴: تغابن: ۱۴

خواهد شد، لذا باید علاوه بر تقویت شاخصه‌های روابط درونی خانواده به شاخصه‌های روابط بیرونی آن نیز توجه ویژه شود.

راه‌های تحقق شاخص‌های خانواده متعالی توسط اعضای خانواده

خانواده مهم‌ترین رکن جامعه می‌باشد. لذا برای تغییر یک جامعه باید از تغییر در خانواده آغاز نمود. چنانچه قصد ارتقای فرهنگ و یا تبدیل آداب و رسوم را داشته باشیم باید در ابتدای امر تمهیداتی برای شروع این تصمیمات از محیط خانواده اندیشیده شود. زیرا اگر یک عادت یا یک اعتقاد دینی در خانواده به درستی نهادینه شود می‌توان انتظار بهبود شرایط در جامعه را نیز داشت. برای این مهم راهکارهایی منظور شده است که در ذیل به آن اشاره شده است.

۱. افزایش معرفت و تعمیق اعتقادات: با توجه به اینکه زیر بنای همه افکار و اعمال انسان در زندگی عقاید و باورهای اوست، بنابراین شناخت عقیده صحیح و مطابق با آموزه‌های الهی و تعمیق آن در زندگی و در جهت تشکیل یک خانواده متعالی، نقش بسیار مهمی در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد: «وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا»^۱ هر کس از یاد و ذکر من رویگردان شود در زندگی سختی قرار خواهد گرفت.

۲. توسعه و تعمیق تقوا: هر امری جز تقوای الهی؛ از امتیازات اجتماعی و مزایای مادی و... در نزد خداوند فاقد ارزش می‌باشد، زیرا سعادت حقیقی انسان به حیات پاکیزه و ابدی او در نزد خداوند است که آن نیز فقط در سایه تقوی و دوری از معصیت ممکن است.^۲ این میزان بالای اهمیت به دلیل تأثیر قابل توجه و عمیق تقوا در رسیدن انسان به هدف نهایی خلقت خود یعنی سعادت و کمال دنیوی و اخروی وی دارد. «إِنْ أَكْرَمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ»^۳

^۱ طه: ۱۲۴

^۲ رک: طباطبایی، ج ۱۸، ۱۴۱۷ق: ۳۵۴-۳۶۴

^۳ حجرات: ۱۳

۳. تربیت صحیح در خانواده متعالی: شهید مطهری معتقد است که تعلیم و تربیت بحث ساختن انسان‌هاست.^۱ اگر افراد در محیط خانواده که اولین جایگاه پرورش آدمی است؛ درست تربیت شوند، می‌توان جامعه‌ای سالم و متمدنی را پیش‌بینی نمود. «وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا»^۲

۴. نظارت بر اعمال در خانواده متعالی: اگر خانواده خود را نسبت به رفتار و اعمال اعضاء مسئول بداند و در مقابل ضعف‌ها و اشتباهات یکدیگر از خود عکس‌العمل نشان دهد و به دنبال راه چاره باشد، خانواده‌ای پویا، مقاوم و متعالی می‌گردد. در خانواده‌ای که دعوت به آموزه‌های الهی صورت می‌گیرد و نظارت صحیح اجرا می‌شود ضمن تقویت بنیه دفاعی خانواده، اعضاء آن نیز از گزند آسیب‌های اجتماعی محفوظ خواهند ماند. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۳

البته در یک خانواده متعالی والدین به این نکته مهم توجه دارند که زمانی نظارت آنها اثربخش خواهد بود که خود نیز به آنچه امر یا نهی می‌کنند عمل کنند و اگر تنها گوینده باشند نباید از فرزندان خود انتظار عمل داشته باشند، و این نکته‌ای است که متأسفانه بسیاری از خانواده‌ها به آن دقت و توجه کافی را ندارند. امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «همانا کسی می‌تواند امر به معروف و نهی از منکر کند که در او سه خصلت باشد: به آنچه امر می‌کند خودش عمل کند، و از آنچه نهی می‌کند خودش دوری جوید و در آنچه امر یا نهی می‌کند اعتدال را رعایت نماید و در آنچه امر یا نهی می‌کند نرمی نشان دهد.»^۴

همچنین از دیگر راه‌کارها می‌توان به اخلاق محوری و نصیحت‌پذیری در خانواده اشاره نمود.

^۱ : مطهری، ج ۲۲: ۵۲۳

^۲ : اعراف: ۵۸

^۳ : تحریم: ۶

^۴ : ابن بابویه، ج ۱: ۱۷۱

لذا باید در نظر داشت که همواره برای اصلاح عملکرد یک شخص باید بینش‌های او اصلاح شود، زیرا افراد بر طبق عقاید و طرز فکر خود عمل می‌کنند. به همین جهت خانواده متعالی که بر طبق آموزه‌های قرآنی شکل گرفته و طی مسیر می‌کند بهترین مکان برای تربیت افرادی است که هم در خانواده و هم در عرصه اجتماع عملکردهای صحیحی دارند. چرا که این افراد با بینش و برنامه درست و محکم عمل می‌کنند و به دیگران نیز می‌آموزند که چگونه با تصحیح راهکار و بینش، می‌توان عملکرد درست و موثری داشت.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

باید توجه داشت که برای داشتن یک خانواده متعالی باید همه توصیه‌ها همراه با هم رعایت شده و به کار گرفته شود، چرا که در غیر این صورت با افراط در یک زمینه از دیگر مسائل باز خواهیم ماند و آن‌طور که مورد انتظار است یک خانواده متعالی محقق نخواهد شد. به عبارت دیگر به همان اندازه که انتظار می‌رود بحث تقوا و رعایت حقوق در خانواده مورد توجه باشد باید به همان میزان نیز به افزایش معرفت صحیح و نظارت متعادل بر اعمال افراد و... توجه نشان داد. چرا که اسلام دین اعتدال می‌باشد و بدون رعایت اعتدال، خانواده متعالی در پرتو آموزه‌های قرآن شکل نخواهد گرفت، زیرا در زندگی هر انسانی، خانواده بهترین جایگاه برای کسب آرامش و اطمینان و امنیت خاطر می‌باشد و به دنبال آن امنیت، سربلندی و پیشرفت اجتماع محقق خواهد شد. به همین دلیل سازگاری خانواده با معیارهایی که از جانب خداوند متعال و در قرآن کریم بیان شده است، اهمیت دو چندان دارد، چرا که آفریننده انسان‌ها بیش از هر شخص دیگری به زوایای پنهان وجودی او آگاه است.

در خانواده متعالی نیز همین‌گونه است که برای تحقق تعالی حقیقی خانواده و به دنبال آن تعالی اجتماع باید در هر دو بعد مادی و معنوی سعی و تلاش افراد متمرکز شود در غیر این‌صورت نتیجه رضایت بخشی به دست نخواهد آمد. به همین جهت برای داشتن خانواده و جامعه متعالی می‌توان اقدامات زیر را انجام داد:

ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین مرحله در این فرآیند، فراهم نمودن زمینه‌های انس بیشتر خانواده‌ها با مضامین بلند قرآنی می‌باشد که خود نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری است مانند اینکه افرادی که با رهنمودهای الهی و قرآنی آشنایی کافی دارند، برای آگاهی بخشی به دیگران تمام تلاش خود را به کار گیرند.

افراد مسئول با ایجاد امکانات لازم، زمینه بهره‌مندی طیف بیشتری از اقشار مختلف را از آموزش‌های ارائه شده فراهم نمایند. به این منظور می‌توان با برپایی کلاس‌های آموزش خانواده به صورت جذاب و با استفاده از امکانات آموزشی مختلف مانند بروشور، پاورپوینت، فیلم‌های آموزشی، کلیپ‌های آموزنده و ... این مهم را به انجام رسانید. هم‌چنین باید توجه داشت که در برپایی هر نوع کلاس یا کارگاه آموزشی از اساتید مجرب و مسلط استفاده نمود. باید در نظر داشت برای نهادینه شدن آموزش‌های قرآنی، این آموزه‌ها را از دوران آغازین مدارس شروع نمود.

یکی از بهترین مکان‌هایی که می‌توان آموزش‌های لازم را در آن ارائه نمود مساجد می‌باشد، لذا می‌توان با جذاب سازی فضای مساجد و ارائه برنامه‌های فرهنگی و مذهبی مانند مسابقات و برپایی کلاس‌های آموزشی بیشترین بهره را از این مکان مقدس برد. در حال حاضر یکی از مکان‌های علمی که در آن آموزش‌های مربوط به خانواده ارائه می‌شود دانشگاه‌ها می‌باشد. می‌توان با الزامی کردن واحد درسی مربوط به خانواده زمینه‌های آشنایی بهتر و بیشتر جوانان با مسائل مربوط به این مورد را فراهم کرد.

پیشنهاد می‌شود مراکزی که برای مشاوره قبل از ازدواج در نظر گرفته شده‌اند، شامل مشاوره‌های دینی نیز باشند و یا اگر چنین مراکزی وجود دارد به صورت گسترده‌تر و پررنگ‌تر فعالیت نمایند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۲ش)، الخصال، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق)، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: دار صادر.
۴. آقا تهرانی، مرتضی (۱۳۹۲ش)، خانواده و تربیت مهدوی، چاپ هفتم، قم: کتاب یوسف.
۵. انصاریان، حسین (۱۳۹۰ش)، نظام خانواده در اسلام، چاپ سیم، قم: ام ابیها.
۶. بی ریا، ناصر (۱۳۷۵ش)، روان شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، تهران: سمت.
۷. قرائتی، محسن (۱۳۸۳ش)، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درسهای قرآن.
۸. حیدری، مجتبی (۱۳۸۶ش)، دینداری و رضامندی خانوادگی، چاپ دوم، قم: موسسه آموزشی امام خمینی.
۹. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷ش)، لغت نامه دهخدا، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)، المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالعلم.
۱۱. سالاری فر، محمد رضا (۱۳۸۵ش)، نظام خانواده در اسلام، چاپ اول، قم: نشر هاجر.
۱۲. سالاری فر، محمد رضا (۱۳۸۵ش)، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، چاپ اول، قم: سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها.
۱۳. سوزی، مهری (۱۳۸۵ش)، خانواده کار آمد و متعالی، چاپ دوم، تهران: کتاب نیستان.
۱۴. شرفی، محمد رضا (۱۳۷۲)، خانواده متعالی، چاپ چهارم، تهران: انجمن اولیا و مربیان.
۱۵. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، ترجمه: حسین انصاریان، قم: دارالعرفان، بی تا.
۱۶. شریفی، احمد حسین (۱۳۹۱ش)، همیشه بهار، چاپ اول، قم: نشر معارف.
۱۷. شکوهی یکتا، محسن (۱۳۶۸ش)، تعلیم تربیت اسلامی، تهران: دفتر تحقیقات و برنامه ریزی.
۱۸. طاهری، حبیب الله (۱۳۸۴ش)، سیری در مسائل خانواده، چاپ دوم، تهران: امیرکبیر.
۱۹. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان (۱۳۹۶ق)، دار الکتب الإسلامیة، تهران، الطبعة الثالثة.
۲۰. طباطبایی سید محمد حسین (۱۳۷۴ق)، شیعه در اسلام، چاپ دهم، قم: انتشارات اسلامی.
۲۱. طبرسی حسن بن فضل (۱۴۱۲ق)، مکارم الاخلاق، قم: الشریف الرضی.
۲۲. طبرسی حسن بن فضل (۱۳۸۵ق)، مشکاة انوار، نجف اشرف: کتابخانه حیدریه.
۲۳. طبرسی حسن بن فضل (۱۳۷۲ش)، مجمع البیان، تهران: ناصرخسرو.
۲۴. طریحی، فخر الدین (۱۳۷۵ش)، مجمع البحرين، تهران: کتابفروشی مرتضوی.
۲۵. طبیب، سید عبد الحسین (۱۳۷۸ش)، اطیب البیان، تهران: چاپ انتشارات اسلام.
۲۶. فیض کاشانی، محمد محسن (۱۴۰۶ق)، الوافی، اصفهان: کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام.
۲۷. قائمی، علی (۱۳۵۵ش)، تشکیل خانواده در اسلام، قم: دارالتبلیغ اسلامی.
۲۸. مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۷۸)، اخلاق در قرآن، چاپ اول، قم: مؤسسه پژوهشی امام خمینی.
۲۹. مصطفوی حسن (۱۳۶۰ش)، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

۳۰. مصطفوی، جواد (۱۳۹۰ش)، بهشت خانواده، چاپ اول، قم: دارالفکر.
۳۱. مطهری مرتضی (۱۳۸۴ش)، ده گفتار، چاپ بیست و یک، تهران: صدرا.
۳۲. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار (برگرفته از کتاب تعلیم و تربیت)، ج ۲۲.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۷۴ش)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۴. مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۹۰ش)، دین و سبک زندگی، چاپ سوم، تهران: دانشگاه امام صادق.
۳۵. مهیار، رضا (۱۴۱۰ق)، فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، در یک جلد، تهران: انتشارات اسلامی.
۳۶. همدانی، سید محمد حسین (۱۴۰۴ق)، انوار درخشان، چاپ اول، تهران: کتابفروشی لطفی.
۳۷. الطبرسی، میرزا حسن النوری (۱۴۰۸ق)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسایل، تحقیق مؤسسه آل البیت، بیروت: دار احیاء التراث.